

ชื่อ นายชัยณรงค์ ศรีรักษ์
วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
ภาควิชาการพัฒนทรัพยากรมนุษย์และชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2560

ชื่อเรื่อง การลื่นไหลของวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาพื้นที่เขตเศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก
The Liquidity of the Border Development Discourse: A case study of
Mae-Sot Special Economic Zone, Tak Province

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์การลื่นไหลของวาทกรรมการพัฒนาและประเมินผลกระทบทางสังคมของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด เป็นการวิจัยแบบผสมหลายขั้นตอนที่มีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสัมพันธ์กับวิธีวิจัย โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้การตีความในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ทั้งหมดใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์โดยยึดตามแนวทางของ แฟร์ครัฟ

ผลการวิจัยพบว่า นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดเป็นนโยบายการพัฒนาภาครัฐที่ให้ความสำคัญต่อพื้นที่ชายแดนเพื่อส่งเสริมคุณค่าภาคอุตสาหกรรมและการค้าชายแดน โดยการศึกษาระดับความรู้-ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมจากนโยบาย โดยวิธีแบบจำลองสมการโครงสร้าง พบว่าแบบจำลองที่พัฒนาขึ้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี (ค่า $\chi^2(df = 127) = 439.993$, $p\text{-value} < .000$, $CMIN/df = 2.756$, $RMSEA = .067$, $RMR = .013$, $NFI = .981$, $CFI = .988$, $AGFI = .804$ และ $GFI = .950$) ตัวแบบพยากรณ์ผลกระทบทางสังคมจากนโยบาย ได้ ร้อยละ 54 ($R^2 = 0.54$) ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรง ได้แก่ ตัวแปรผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรในชุมชน

(DE =0.42) และตัวแปรผลกระทบในระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัว (DE = 0.20) ส่วนตัวแปรอื่นๆ มีอิทธิพลทางอ้อม ผลการประเมินติดตามผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนโดยกระบวนการชุมชนพบว่า นโยบายส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรของชุมชนสูงสุด ซึ่งปัญหาผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมจากนโยบายที่สำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ปัญหาการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่มาตรฐานและปัญหามลพิษ ฝุ่นละอองและอุบัติเหตุทางถนน นอกจากนี้ นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดถือเป็นเทคนิคทางวาทกรรมการพัฒนาภาครัฐเพื่อพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างมีระเบียบ ประกาศเป็นนโยบายอย่างเป็นทางการโดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ.2556 กระทั่งได้เปลี่ยนเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก โดยอาศัยอำนาจพิเศษ มาตรา 44 ผลการปรับเปลี่ยนทำให้ประกอบด้วยตัวบท (Text) 2 ชุด ที่ยังคงเป็นการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของวาทกรรม รัฐบาลปัจจุบันได้นำเสนอการจัดเรียงระเบียบทางวาทกรรมผ่านรายการ “คืนความสุขให้คนในชาติ” เพื่อต่อยอดทางวาทกรรมอย่างต่อเนื่องด้วยกลไกการนำเสนอชุดผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ผลจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายมีผลต่อภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมทำให้เกิดเป็นแนวทางการผลักดันที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นจนทำให้เกิดปฏิกิริยาทางสังคมวัฒนธรรมต่อวาทกรรมในหลายรูปแบบ คือ เห็นด้วย สนับสนุน ยอมรับ ปรับตัว ต่อรอง ขัดขึ้น/ต่อต้านต่อวาทกรรม

Abstract

The main objectives of this research were to conduct an analysis on flow of discourse development and an assessment on social effects of policies on Maesod special economic zone. This mixed methods research collected and analyzed information relevant to research methods. Meantime, document research and in-depth interview were used in the qualitative research. And, the interpretation was employed for data analysis. For quantitative research, the questionnaire was applied for gathering information. The computer programs were adopted for data analysis. All information was applied for critical discourse analysis based on concepts of Norman Fairclough.

The findings indicated that policies on Maesod special border economic zone were development policies of government that focusing on border area for the purpose of promoting values on industrial sector and border trade. The levels of knowledge and comprehension were moderate. For study on factors affecting social and cultural changes with an application of structural equation model, it was found that the model was associated with empirical data at good level ($\chi^2(df = 127) = 439.993$, $p\text{-value} < .000$, $CMIN/df = 2.756$, $RMSEA = .067$, $RMR = .013$, $NFI = .981$, $CFI = .988$, $AGFI = .804$ and $GFI = .950$). The forecast model of social effects caused by policies was 54 percent ($R^2 = 0.54$), direct effects of variables were effects to population structure in communities ($DE = 0.42$) and effects at individual and family levels ($DE = 0.20$), while other variables were indirect effects. The monitoring evaluation results of social effects toward community, it showed that policies affected the population structure most. Top three social and cultural effects and changes caused by policies included community conflicts, an increase of substandard factories and pollution, dust and road accidents. In addition, policies on Mae Sod special border economic zone was considered as discourse technique on government development for developing border area orderly. The policies were officially published in the Regulations of the

Office of Prime Minister on Special Economic Development Zone B.E. 2556 (2013). Subsequently, it was changed to Tak economic development zone by virtue of special power under Section 44 of the interim constitution. The result of change formed two sets of text which was a reproduction of discourse identity. The incumbent government proposed order of discourse through the television program called “Returning Happiness to the People” with aims to emphasize its discourse constantly through proposal mechanism of potential benefits. The results of policy changes affected discursive practices leading to more concrete repulsion and eventually caused several forms of social and cultural reactions toward discourse including agreement, promotion, recognition, adjustment, disobedience and resistance.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชื่อเรื่อง : การลื่นไหลของวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก

Topic : The Liquidity of the Border Development Discourse: A case study of Mae-Sot Special Economic Zone, Tak Province

คำสำคัญ : การลื่นไหลของวาทกรรมการพัฒนา, วาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดน, เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

Key Words : the Liquidity of Development Discourse, the Border Development Discourse, Special Border Economic Zone

1. ที่มาและความสำคัญ

ปัญหาการกระจุกตัวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายหลังจากทิศทางประเทศถูกกำหนดตามกรอบในแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) เป็นต้นมา แม้จะส่งผลให้คนไทยมีรายได้ต่อหัวเพิ่มสูงขึ้น คุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น แต่ก็ยังกระจุกตัวเฉพาะในพื้นที่ศูนย์กลางประเทศที่เป็นพื้นที่หลักด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลไทยจึงปรับใช้นโยบายกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่อื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยเริ่มต้นนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) เป็นต้นมา ในหลายรูปแบบนโยบาย ส่งผลให้เกิดการนำพากิจกรรมการค้า การบริการและอุตสาหกรรมต่างๆ ไปสู่ชุมชนระดับท้องถิ่นหนึ่งในแนวนโยบายการพัฒนาภายใต้กระบวนทัศน์ดังกล่าวในปัจจุบัน คือ การอนุมัติและเร่งรัดการดำเนินนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวตะเข็บชายแดน เพื่อส่งเสริมการลงทุนภาคอุตสาหกรรม การค้า การพาณิชย์และขนส่ง เพื่อรองรับการเป็นศูนย์กลางการค้า และการลงทุน (Regional Hub) ตามเส้นทางการขนส่งข้ามประเทศและภูมิภาคในพื้นที่ชายแดนของไทยตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านลุ่มแม่น้ำอิรวดี เจ้าพระยาและแม่น้ำโขง (ACMECS) และข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ รัฐบาลจึงประกาศนโยบายเขตพัฒนา

เศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดให้พัฒนาพื้นที่ชุมชนชายแดนที่มีศักยภาพเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ใน 10 พื้นที่เมืองชายแดนเป้าหมาย อำเภอแม่สอดเป็นหนึ่งในเมืองชายแดนเป้าหมาย ในระยะที่ 1 ที่ถูกกำหนดขึ้นตามนโยบายดังกล่าวด้วยว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการค้าชายตามแนวชายแดนระหว่างไทย-พม่า โดยคาดว่าจะช่วยขยายตลาดการค้าชายแดนและส่งเสริมการจัดตั้งโรงงานตามแนวชายแดนรองรับแรงงานราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้านในภาคการผลิตที่ช่วยลดต้นทุนสินค้าให้แข่งขันในตลาดโลกได้ อีกทั้งยังมุ่งผลด้านความมั่นคงของประเทศ

นโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเดิมเคยถูกเสนอเป็นนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยมีพื้นที่ชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่นำร่อง แต่ปัจจุบันถูกกำหนดให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากที่รัฐบาลปรับประยุกต์จากแนวคิดการพัฒนาของต่างประเทศซึ่งมีความแตกต่างทางการเมืองการปกครองกับไทย ทำให้มีข้อกังวลในหลายประเด็น (เรวดี แก้วมณี, 2555) โดยเฉพาะประเด็นผลกระทบด้านลบต่อมิติสังคม-วัฒนธรรมโดยเฉพาะวิถีชุมชน และนอกจากนี้ จุดอ่อนของรายงานการศึกษาผลกระทบที่ดำเนินการตามกระบวนการ EIA ตามบทบัญญัติทางกฎหมาย ได้แก่ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษา กรอบการศึกษาละเลยประเด็นเชิงพื้นที่โดยเฉพาะระบบนิเวศวิทยาท้องถิ่น และการแสดงผลการศึกษาโดยมากเป็นไปในเชิงบวกเพื่อวัตถุประสงค์สนับสนุนการดำเนินการโครงการ (กนกวรรณ มะโนรัมย์ และคณะ, 2552) ทำให้ไม่สามารถจะระบุและประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนได้ที่จะช่วยบรรเทาและจัดการผลกระทบทางลบได้ ดังนั้น การศึกษาผลกระทบอันเกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาภาคีรัฐขนาดใหญ่อย่างรอบด้านโดยเฉพาะมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนของการพัฒนาจึงจำเป็นมาก (เดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ, 2553) และจำเป็นสำหรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์การสั่นไหวของวาทกรรมการพัฒนาและประเมินผลกระทบทางสังคมของนโยบายการพัฒนาชุมชนในรูปแบบการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด

3. วิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยออกแบบการศึกษาแบบผสมหลายชั้น โดยแต่ละชั้นมีรายละเอียดคือ

3.1 ศึกษาระดับความรู้-ความเข้าใจต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด เป็นการศึกษาระดับความรู้-ความเข้าใจต่อนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด โดยมุ่งศึกษาประเด็นหลักของนโยบาย ได้แก่ สารสำคัญ เป้าหมาย ประโยชน์ ความเหมาะสม แนวทางการขับเคลื่อนและการประชาสัมพันธ์การดำเนินนโยบายฯ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ด้วยสถิติวิเคราะห์พรรณนาโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มแบบช่วงชั้น จำนวน 398 คน ที่มาจาก 3 ชุมชนในพื้นที่โครงการ ได้แก่ แม่สอด ท่าสายลวด และแม่ปะ

3.2 การศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด เป็นการศึกษาระดับปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมและผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนจากโครงการพัฒนาฯ โดยเรียงลำดับตามความสำคัญ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะใช้แนวทางการวิเคราะห์ด้วยสถิติอนุมาน โดยวิธีตัวแบบสมการโครงสร้างองค์ประกอบ (Structural Equation Model: SEM) ภายใต้กรอบตัวแปรการศึกษาผลกระทบทางสังคมทั้ง 5 มิติ 26 ตัวแปรย่อย ที่เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมและผลกระทบทางสังคม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อระบุว่าตัวแปรใดบ้างที่มีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบทางสังคม โดยใช้โปรแกรม Amos 2.0

3.3 การประเมินติดตามผลกระทบทางสังคม (Monitoring SIA) แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะคือ 1) การศึกษาผลกระทบทางสังคมอย่างเร่งรัด (Rapid SIA) ใช้กระบวนการศึกษาเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยสถิติวิเคราะห์พรรณนา โดยประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายจาก 3 พื้นที่ และ 2) การประเมินติดตามผลกระทบทางสังคม (Monitoring SIA) เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นรอบด้านมากยิ่งขึ้น สำหรับสรุปประเด็นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบของโครงการฯ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อนำเสนอประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบของโครงการฯ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการร่วมสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีระดมความคิดเห็น และการปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการ

3.4 การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis; CDA) ใช้ข้อมูลทั้งที่ได้จากการวิจัยเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายฯ ร่วมกับการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากกระบวนการศึกษาเชิงปริมาณ เพื่อยืนยันสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบทางสังคมเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์โดยยึดตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมของ Fairclough (1995)

4. ผลการวิจัย

อำเภอแม่สอดเป็นเขตการปกครองหนึ่งของจังหวัดตาก ที่มีพลวัตการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับทำเลที่ตั้งของชุมชนและเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนากฎมณฑลภาคที่ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ผลักดัน เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง และปัจจุบันรัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญตลอดมา โดยปัจจุบันได้มีมติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเห็นชอบหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากขึ้น

ผลการศึกษาในระดับความรู้-ความเข้าใจก่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก พบว่า ภาพรวมระดับความรู้-ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายฯ ของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าคนในพื้นที่โดยรอบโครงการยังมีความรู้-ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายไม่มาก จนอาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของการผลักดันนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดของรัฐบาล ปัญหาดังกล่าวเกิดจากการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับนโยบายของภาคราชการที่เกี่ยวข้องยังไม่เต็มที่ ทำให้ภาคประชาชนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไม่เพียงพอ จนส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ก่อนนโยบายสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน ยังมีความพร้อมระดับที่น้อยมากต่อการพัฒนาตามนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนทำให้เกิดช่องว่างความร่วมมือต่อโครงการ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นต่อชุมชนรอบพื้นที่การพัฒนาโครงการที่มักจะมีระดับความพึงพอใจต่อโครงการพัฒนาในระดับต่ำ

ผลการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก โดยประยุกต์แนวทางการประเมินผลกระทบทางสังคมที่เน้นวิถีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ตามกรอบวิเคราะห์ของ กนกวรรณ มโนรมย์ และคณะ (2552) พบว่า โมเดลสมการเชิงโครงสร้างหลังปรับโมเดลให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยการเชื่อมค่า

ความคลาดเคลื่อนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี โดยมีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณยกกำลังสอง (R^2) หรือค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของตัวแปรแฝง เท่ากับ .54 หรือร้อยละ 54 วิเคราะห์ได้ว่า การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด ส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างประชากรในชุมชนเมืองแม่สอดอย่างชัดเจน โดยมีสาเหตุจากการอพยพเข้าในพื้นที่ของแรงงานต่างด้าวในภาคการผลิต ทั้งอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากรของทั้งประเทศต้นทางและปลายทาง นอกจากนี้ ยังพบว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดยังส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและครอบครัว เช่น เป็นสาเหตุของปัญหาความแตกแยกในวิถีชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว ปัญหาสุขภาพ และอื่นๆ ซึ่งเป็นประเด็นผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตปกติของคนในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญในหลายลักษณะ เช่น ก่อให้เกิดความกังวลต่อปัญหาความไม่ปลอดภัยจากการจราจร จากการวิ่งของรถบรรทุกขนส่งสินค้า ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมอันเกิดจากแรงงานต่างด้าวเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีผลเกี่ยวเนื่องถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรอบ โดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดจากการสะสมตัวของมลพิษและการตกค้างในสิ่งแวดล้อม จนเป็นสาเหตุการเจ็บป่วยจากปัญหามลพิษ

ทั้งนี้ ยังพบว่า นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดยังนำมาซึ่งผลกระทบทางอ้อมอย่างซับซ้อนหลายปัญหา ที่สำคัญคือ ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับผู้มาใหม่นับเป็นปัญหาที่มีระดับความซับซ้อนเป็นอย่างมากเพราะมีมูลเหตุของปัญหาจากหลายปัจจัย จนเรียกได้ว่าเป็น “ยอดภูเขาแห่งปัญหา” ที่เป็นผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่แม่สอดเลยทีเดียว โดยพบว่าปัจจัยเชิงสาเหตุเบื้องต้นของปัญหาความขัดแย้ง ในพื้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรจากการเคลื่อนย้ายอพยพเข้าของคนต่างด้าวและคนต่างถิ่น เป็นสาเหตุหลัก ลักษณะดังกล่าวสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในพื้นที่จากการเคลื่อนย้ายอพยพเข้าของคนต่างด้าวและคนต่างถิ่น เป็น “รากแห่งปัญหา” ที่มีปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนของชุมชนกับผู้มาใหม่ที่เกิดขึ้น เป็นเสมือน “ยอดภูเขา” อันเป็นขั้นปลายสุดของผลกระทบทางอ้อมที่ยากแก่การหลีกเลี่ยง และจะนำมาซึ่งการปฏิเสธ ไม่ยอมรับ กีดกัน แรงงานต่างด้าวหรือคนต่างถิ่น อีกทั้งยังพบว่า การดำเนินนโยบายฯ ของภาครัฐยังส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในพื้นที่กับรัฐหรือตัวแทนของรัฐ หรือผู้ประกอบการและนักลงทุนที่จะเข้ามาดำเนิน

กิจการในพื้นที่ ในระดับความขัดแย้งแบบร้าวลึกระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับภาครัฐซึ่งอาจจะนำมาซึ่งความล้มเหลวของโครงการในอนาคตที่จำเป็นต้องเร่งแก้ไข

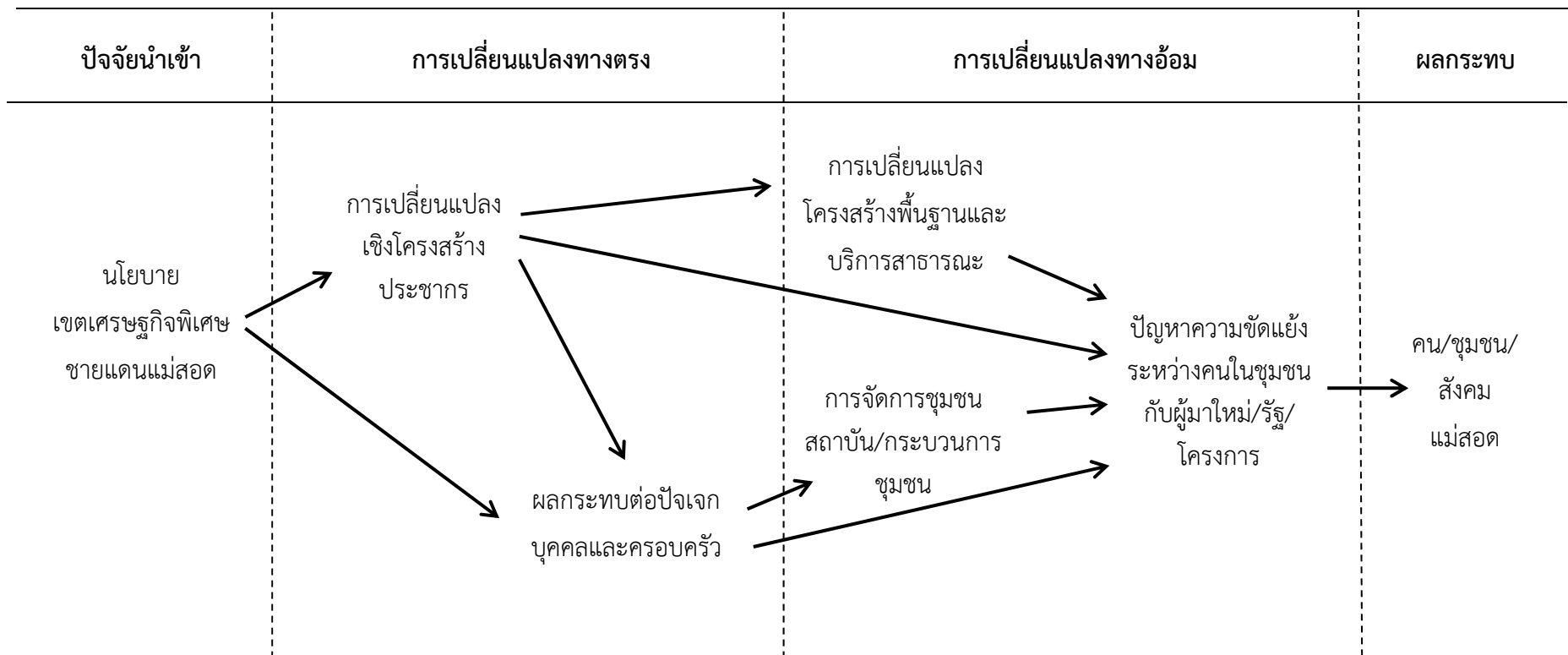
อย่างไรก็ตาม แม้โดยภาพรวมการดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของรัฐบาลจะทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางลบและก่อผลกระทบต่อเนื่องสู่ปัญหาอื่นๆ หากแต่ยังพบว่า การประกาศนโยบายฯ ส่งผลให้ระบบบริการชุมชนและโครงสร้างพื้นฐานเปลี่ยนแปลงดีขึ้น โดยจะทำให้ระบบบริการชุมชนและโครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนาและถูกยกระดับมาตรฐานให้ดียิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งเพราะรัฐบาลจะเร่งรัดจัดวางระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งเป็นประโยชน์ทางอ้อมต่อการให้บริการประชาชนในพื้นที่ ให้ได้รับการบริการสาธารณะที่มีคุณภาพสูงขึ้น อย่างไรก็ตามจากกระแสการเร่งรัดโครงการจะดึงให้เกิดการอพยพของแรงงานต่างด้าวจนระบบบริการพื้นฐานที่เป็นอยู่ไม่เพียงพอหรือรองรับได้ แสดงว่าแม้ระบบโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะจะดีขึ้นได้มาตรฐานขึ้น แต่ยังไม่พอสอดคล้องความต้องการของคนในพื้นที่ สะท้อนจากปัญหาขยะและระบบการจัดการปัญหาน้ำท่วมซึ่งจากระบบระบายน้ำที่ไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งยังพบเป็นปัญหาที่ยังต้องได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ ยังพบว่าการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดยังกระทบต่อการจัดบริการด้านการศึกษาและสุขภาพ ซึ่งเป็นผลกระทบด้านระบบบริการสาธารณะที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยพบว่าหน่วยงานให้บริการด้านสุขภาพต้องรับภาระเพิ่มขึ้นจนกระทบต่อภาระงานและงบประมาณ โดยส่วนใหญ่เป็นการให้บริการแก่แรงงานต่างด้าวและผู้ติดตามที่อยู่นอกระบบประกันสุขภาพทำให้เป็นภาระต่อสภาพคล่องทางการเงินของหน่วยงานและขวัญกำลังใจของเจ้าหน้าที่จากภาระเกินค่าตอบแทน นอกจากนี้ การดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของรัฐบาลยังส่งผลต่อการจัดการชุมชน สถาบันหรือกระบวนการชุมชน โดยทำให้ต้องปรับการจัดการชุมชนเพื่อรองรับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ๆ เช่น ชุมชนท่าสายลวดหรือแม่ปะ มีการปรับตัวเพื่อจัดการปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และความไม่ปลอดภัยในชุมชน ผลดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อเตรียมรับมือต่อปัญหาเหล่านั้น

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินนโยบายของรัฐบาลล้วนก่อผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติบวกและลบต่อชุมชน ตลอดจนส่งผลต่อมิติสังคมวัฒนธรรมที่ซับซ้อนจนเป็นเหตุให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างผลประโยชน์สาธารณะที่จะเกิดขึ้นกับผลกระทบที่เกิดแก่ประชาชน จนนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างโครงการกับชุมชนเปรียบเสมือน “ยอดเขาแห่งปัญหา” จากผลกระทบ จนกล่าว

ได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นล้วนสร้างปัญหาทุกภาวะแก่ คน ชุมชนและสังคมจากนโยบายการพัฒนา ดังนั้นการที่รัฐเข้าไปจัดการหรือดำเนินการในพื้นที่ ผลที่เกิดขึ้นมักจะกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสามารถสรุปข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์ผลด้วยโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ดังภาพประกอบ (ภาพที่ 1)

ผลการประเมินสถานะชุมชนเบื้องต้น (Initial Rural Appraisal-IRA) พบว่า นโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนโดยรวมในระดับมากที่สุดทุกประเด็น โดยส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรของชุมชนสูงสุด ลำดับต่อมาโดยเรียงลำดับ คือ ส่งผลกระทบต่อระดับส่วนตัวของบุคคลและครอบครัว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้มาใหม่ ส่งผลกระทบต่อการจัดการชุมชนหรือสถาบันทางสังคม และสุดท้าย ผลกระทบต่อความต้องการโครงสร้างพื้นฐานชุมชน ต่ำสุด

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาผลการประเมินสถานะทั่วไปชุมชนโดยแยกเป็นพื้นที่ชุมชน พบว่า นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดส่งผลกระทบต่อชุมชนแม่ปะมากที่สุด รองลงมาคือ ชุมชนท่าสายลวดและชุมชนแม่สอด ตามลำดับโดยพื้นที่ชุมชนแม่สอดได้รับผลกระทบด้านความต้องการโครงสร้างพื้นฐานสูงสุด ส่วนผลกระทบต่อความขัดแย้งในชุมชนระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้มาใหม่ต่ำสุด ส่วนพื้นที่ชุมชนแม่ปะ พบว่าได้รับผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรของชุมชนสูงสุด และได้รับผลกระทบต่อความต้องการโครงสร้างพื้นฐานต่ำสุด และพื้นที่ชุมชนท่าสายลวด พบว่าได้รับผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรของชุมชนสูงสุด และได้รับผลกระทบต่อความต้องการโครงสร้างพื้นฐานต่ำสุด ลักษณะชี้ให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่ได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันขึ้นกับบริบทภายในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มและลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นที่ได้จากผลการประเมินติดตามผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนโดยกระบวนการชุมชน ได้ตามตารางที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก

ตารางที่ 1 : ปัญหา/ผลกระทบและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการผลกระทบทางสังคม

ปัญหา/ผลกระทบ	แนวทางการจัดการผลกระทบทางสังคม
1. ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ, ความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับแรงงานต่างด้าว	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด - ทีมอาสา รวมกลุ่มชุมชน - การใช้กลไกตัวแทนชาติพันธุ์ในพื้นที่ร่วมกันเฝ้าระวัง - การใช้วัฒนธรรมชนเผ่าร่วมบริหารจัดการผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น
2. การเพิ่มขึ้นของโรงงาน / สถานประกอบการที่ไม่ถูกต้อง ผิดเกณฑ์มาตรฐาน โรงงาน	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด - การกำหนดเขตสำหรับจัดตั้งโรงงานในที่ที่เหมาะสมอย่างชัดเจน
3. ปัญหามลพิษ ฝุ่นละออง และอุบัติเหตุทางถนน	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด
4. ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตประจำวันจากอาชญากรรม ลักขโมยและปัญหายาเสพติด	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด - ทีมอาสา รวมกลุ่มชุมชน - การใช้กลไกตัวแทนชาติพันธุ์ในพื้นที่ร่วมกันเฝ้าระวัง - การใช้วัฒนธรรมชนเผ่าร่วมบริหารจัดการผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น
5. ผลกระทบจากการเวนคืนที่ดิน / การเรียกร้องค่าชดเชยและการเยียวยาที่เหมาะสม	<ul style="list-style-type: none"> - ให้มีคณะกรรมการร่วมพิจารณาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โปร่งใส - ชดเชยใกล้เคียงกับราคาตลาด - พิจารณาแหล่งทำกินแห่งใหม่
6. ปัญหาแรงงานต่างด้าวและการตั้งชุมชนอย่างไม่ถูกต้อง	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดกับผู้ประกอบการ - การทำทะเบียนแรงงาน - ใช้กลไกชาติพันธุ์ในพื้นที่ร่วมกันเฝ้าระวัง

ปัญหา/ผลกระทบ	แนวทางจัดการผลกระทบทางสังคม
7. ปัญหาการขยายตัวของเมืองและความไม่ทั่วถึงของการจัดบริการสาธารณะและสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการทางกฎหมาย ระเบียบส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการผังเมืองอย่างเคร่งครัด - การประสานงานร่วมระหว่างส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และภาคเอกชนเพื่อสร้างการตระหนักร่วมและรับผิดชอบร่วมกัน
8. ปัญหาการลี้มรากเหง้า ละเลยวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ตามลักษณะชาติพันธุ์ - ส่งเสริม/พัฒนานวัตกรรมด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสินค้าท้องถิ่น - ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น
9. การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ การถูกแย่งงานจากแรงงานต่างด้าว	<ul style="list-style-type: none"> - มีแนวทางอบรมการประกอบอาชีพเสริมระยะสั้น - การตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนภาคผลิตในพื้นที่ - การมีนโยบายส่งเสริมให้ภาคเอกชนจ้างงานแรงงานไทย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางสังคมที่ได้จากกระบวนการชุมชนในพื้นที่พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายแดนโดยจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนภายใต้ยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่มีโลกาภิวัตน์ ข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศ และนโยบายความร่วมมือทางการค้าและความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเป็นแรงผลักดันที่ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องเร่งรัดนโยบายขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าแม้กระบวนการพัฒนาของภาครัฐจะเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนอย่างมีนัยสำคัญแต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะเป็นความจำเป็นในมิติการพัฒนา ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเร่งรัดนโยบายยังทำให้เกิดกระบวนการทางสังคมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่ถือเป็นภาพตัวแทนของกระบวนการทางสังคมต่อปัญหาผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม้สอดคล้องที่ช่วยยืนยันให้เห็นว่านโยบายฯ นำมา

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้เกิดกระบวนการทางสังคมของชุมชนในพื้นที่โครงการอันเป็นปฏิริยาตอบกลับต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นแตกต่างกัน ขึ้นกับปัญหาผลกระทบ บริบทการพัฒนาและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสำคัญและชี้ให้เห็นว่าชุมชนชายแดนมีชีวิต มีตัวตนและมีการปรับตัวต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีปฏิบัติการตอบโต้ทางวัฒนธรรมชุมชนไทใหญ่ของชุมชนท่าสายลวด ชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีชีวิต มีตัวตนและมีการปรับตัว และการตอบโต้ต่อสภาพการพัฒนาที่ถูกให้เป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยม จนวิถีคนถูกกลืนไปเป็นแหล่งทำมาหากินของนายทุนต่างถิ่น สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งบ่งชี้ความเปราะบางที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่เสี่ยงต่อการล่มสลายจากการสูญเสียวิถีวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตนไป จนต้องใช้การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมโดยการสถาปนาพิธีกรรมและประเพณีชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างพื้นที่การเรียนรู้และรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมเพื่อย้ำเตือนความเป็นชุมชนอัตลักษณ์บนความเปราะบางจากกระแสผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากนโยบายฯ

นอกจากนี้ กรณีกระบวนการจัดการความเสี่ยงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของชุมชนแม่ปะ ยังเป็นการชี้ให้เห็นว่าชุมชนชายแดนมีชีวิตและจะไม่ยอมสยบต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะนำภัยเสี่ยงเข้ามาในชุมชน โดยสมาชิกของชุมชนรวมกลุ่มกันกลายเป็นกระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อตอบโต้ต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากรจากแรงงานอพยพจาก การขยายตัวของสถานประกอบการและโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ชุมชนแม่ปะกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรมชายแดนที่มีการปะปนระหว่างแรงงานพม่าและคนท้องถิ่น นำมาซึ่งปัญหาสังคมต่างๆ มากมายที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดที่นับเป็นปัญหาสำคัญที่ชุมชนตระหนักร่วมกัน การเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงเป็นประจักษ์พยานว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนนำมาซึ่งผลกระทบต่อการจัดการชุมชนอย่างซับซ้อน ซึ่งการเตรียมพร้อมชุมชนเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินการ เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกับการพัฒนาในฐานะผู้รับผลประโยชน์ที่ยุติธรรมได้

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกระบวนการภาคประชาชนในพื้นที่ต่อกระบวนการเร่งรัดและขับเคลื่อนนโยบาย และต่อมาพัฒนารวมตัวกลายเป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและพัฒนาเป็นกระบวนการชุมชนในนาม “ชมรมกลุ่มคนแม่สอดรักถิ่น” ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและกำกับติดตามการนำนโยบายภาครัฐในพื้นที่โดยมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองความยั่งยืนของวิถีชุมชนแม่สอด

และแสดงความเป็น “ตัวจริง” ในฐานะตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัวจริงที่กำลังถูกมองข้าม สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาอย่างรอบด้านจะสามารถลดผลกระทบได้และช่วยให้สามารถกำหนดแนวทางการชดเชยเยียวยาที่เป็นธรรมได้และยังช่วยลดแรงต้านจากชุมชนที่เกิดจากแนวปฏิบัติเชิงนโยบายที่มีธรรมาภิบาลที่จะทำให้ปราศจาก “เยื่อของการพัฒนา” ซึ่งภาครัฐควรเร่งปรับปรุงและประสานงานด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้และความรู้ก่อนนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของรัฐบาลเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่นำมาซึ่งความยั่งยืนของวิถีชุมชนอยู่คู่เคียงกับการพัฒนาโดยรูปแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนโดยปราศจาก ปัญหาที่จะกระทบที่จะเกิดขึ้น

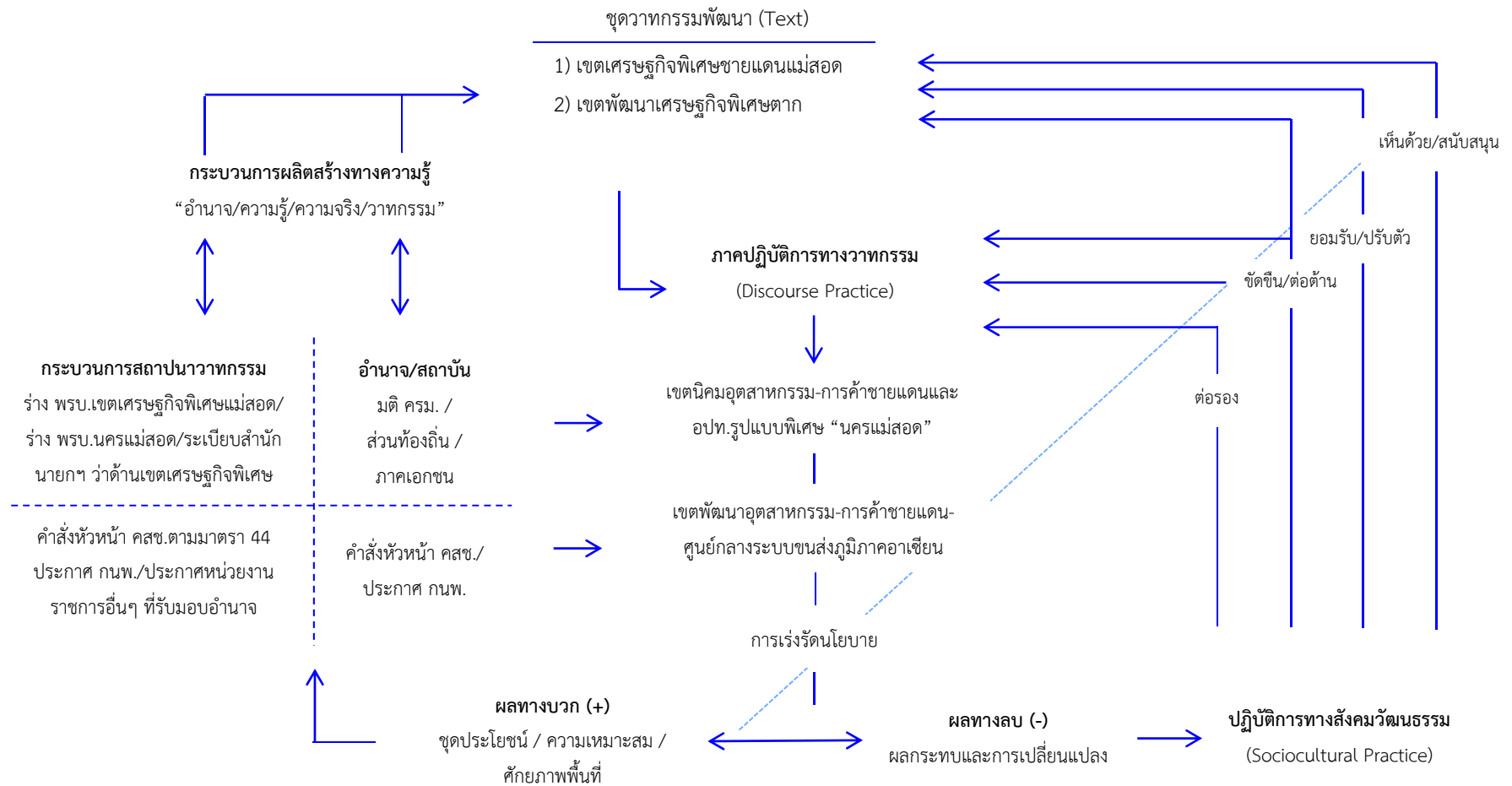
ผลการวิเคราะห์ว่าทหกรรมเชิงวิพากษ์นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด พบว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด เป็นนโยบายการพัฒนาภาครัฐที่เคยถูกนำเสนอให้เป็นนโยบายมาแล้วในสมัย รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แต่ก็ได้รับการต่อต้านจนต้องระงับไปกระทั่งสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้มีมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2556 ได้ประกาศจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอดอีกครั้ง และพร้อมอนุมัติให้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ “นครแม่สอด” เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดนควบคู่กันระหว่างการพัฒนาการเมืองระดับท้องถิ่น หลังจากนั้นกระทั่งรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร หมุดวาระไปจากการทำปฏิวัติรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ภายหลังจากขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ขับเคลื่อนนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษต่อโดยได้ปรับเปลี่ยน “เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก” เป็น “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก” เพื่อให้มีความชัดเจนและครอบคลุมพื้นที่สำหรับการพัฒนามากยิ่งขึ้น รวม 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ และ อำเภอแม่ระมาด ครอบคลุมทั้งสิ้น 14 ตำบล โดยมีกิจการเป้าหมาย 13 กลุ่มอุตสาหกรรม ตามมติคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ครั้งที่ 2/2558 และเพื่อเป็นการรองรับการดำเนินงานตามนโยบาย ผู้ว่าราชการจังหวัดตากได้ประกาศจัดตั้ง “สำนักงานเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก” ที่ทำการชั่วคราว ณ ศูนย์อภัยภูมณีย์ ภายในอาคารเขตพัฒนาเศรษฐกิจตาก ชั้น 4 ถนนสายเอเชีย (แม่สอด-ริมเมย) เขตเทศบาลนครแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

พิจารณาในมุมมองวาทกรรมแล้ว พบว่า นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดเป็นวาทกรรมการพัฒนาภาครัฐจัดเป็นนวัตกรรมประดิษฐ์ที่รัฐพัฒนาขึ้นภายใต้สังกัดและคำอธิบายของ “ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย” ที่ไม่ได้แตกต่างจากวาทกรรมพัฒนาภาครัฐอื่นๆ หากแต่เป็นวาทกรรมพัฒนาที่ให้ความสำคัญโดยตรงต่อพื้นที่ชายแดนเพื่อส่งเสริมคุณค่าด้านเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรม และการค้าชายแดน โดยใช้การพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรับความเป็นชายแดนในความหมายเก่า “ล้ำหลัง ไกลห่างความเจริญ และสร้างปัญหา” ไปสู่ความหมายใหม่ “พื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่” ให้เป็นศูนย์กลางด้านการค้าชายแดน อุตสาหกรรม และระบบขนส่งของภูมิภาค ซึ่งเป็นกระบวนการกวาดเก็บความล้ำหลังหรือด้อยพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างมีระเบียบและเป็นระบบ ด้วยเทคนิคทางนโยบายการพัฒนา ซึ่งวาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก ถูกประกอบสร้างจากองค์ประกอบทางความหมายที่แฝงฝังเจือปนด้วย อำนาจ ความรู้ อุดมการณ์ และเจตนาของรัฐ เพื่อคอยทำหน้าที่ สร้างกระบวนการลงไม้ลงมือการพัฒนาต่อพื้นที่ชายแดนแม่สอดให้กลายเป็นพื้นที่พิเศษสำหรับการพัฒนาสู่การเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่ผ่านแผนการพัฒนาต่างๆ ที่รัฐกำหนดขึ้น เช่น พื้นที่เศรษฐกิจนอกระบบ พื้นที่ที่มีปัญหาแรงงานต่างด้าว พื้นที่อาชญากรรมหรือพื้นที่ที่มีศักยภาพเชิงภูมิศาสตร์บนแนวระเบียบเศรษฐกิจตะวันออกสู่ตะวันตกของภูมิภาค หรือพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับจัดตั้งเป็นเขตการปกครองรูปแบบพิเศษ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนอัตลักษณ์ “พื้นที่สีเทา (Gray Zone)” ที่อำนาจมีความซ้อนทับกำกวมและขัดแย้งกันระหว่างอำนาจรัฐ อำนาจทุนนิยมและอำนาจท้องถิ่นที่รัฐไม่เคยสร้างอำนาจเบ็ดเสร็จได้ ภายใต้เงื่อนไขและพลวัตโลกาภิวัตน์ที่ห่อหุ้มและกำลังบีบรัดชุมชนชายแดนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมทำให้ชายแดนมีผลประโยชน์มหาศาล รัฐจึงจำเป็นต้องเข้าไปจัดการพื้นที่พิเศษดังกล่าว โดยใช้วาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเป็นกลยุทธ์ในการจัดระเบียบชายแดนใหม่ ทั้งนี้แม้วาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก ที่รัฐสถาปนาขึ้นประกอบด้วย 2 ชุดวาทกรรม คือ วาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด และวาทกรรมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก หากแต่สาระ หลักการ และแนวคิดยังคงใกล้เคียงกันคือส่งเสริมคุณค่าอุตสาหกรรมชายแดนเป็นเอกลักษณ์สำคัญ ซึ่งกระบวนการสถาปนาวาทกรรมของวาทกรรมการพัฒนาทั้ง 2 ชุด มีส่วนเกี่ยวข้องกับ คำสั่งทางการปกครองที่ช่วยเปิดเผยให้เห็นถึงสถาบัน/และอำนาจที่แตกต่างกัน โดยพบว่า วาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดที่มีกลไกการสถาปนาโดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ.2556 ชี้ให้เห็น

ว่า แม้กลไกการขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยกลไก “มติ ครม.” ที่เป็นกลไกที่ค้ำึงถึงการมีส่วนร่วมและตระหนักต่อความจำเป็นทางนโยบาย แต่ก็พบว่าลำพังเพียงคำสั่งทางการปกครองดังกล่าวอาจจะไม่เพียงพอให้การเร่งรัดนโยบายสำเร็จลงได้ เพราะเป็นกลไกการเมืองรูปแบบปกติที่ต้องตระหนักถึงกลุ่มผลประโยชน์ที่จะกลายเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากนโยบายเป็นหลักสำคัญ กระบวนการสถาปนาวาทกรรมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก ที่ใช้กลไกแตกต่างไป โดยอาศัยอำนาจพิเศษมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว แม้จะถูกระบุถึงการรวบอำนาจหรือสื่อถึงความเป็นเผด็จการแต่กลับพบว่าสามารถขับเคลื่อนเร่งรัดนโยบายให้เกิดเป็นรูปธรรมมากกว่า ทั้งนี้ด้วยว่ารูปแบบการพัฒนาดังกล่าวสำหรับประเทศไทยยังใหม่ก่อบริบทการเมืองการปกครองยังไม่สอดคล้องกับการใช้กลไกปกติเพื่อขับเคลื่อนนโยบายฯ ดังนั้นประเทศไทยควรเร่งผลักดันกฎหมายที่มีความจำเพาะต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้เร็วขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า กระบวนการที่ทำให้เชื่อว่าวาทกรรมมีตัวตนและถูกยอมรับในระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อสื่อให้เกิดการรับรู้ ซึมซับระบบความหมายทางวาทกรรมที่มี “รหัส” / “คุณลักษณะ” เขตพื้นที่สำหรับการพัฒนาเป็นเขตอุตสาหกรรมและค้าชายแดนที่รัฐบาลในฐานะผู้สร้างขึ้นได้มีการจัดวางองค์ประกอบวาทกรรมหรือการจัดวางระเบียบ (order of discourse) เพื่อเป็นการขับเคลื่อนนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้เกิดรูปธรรมมากที่สุด เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรยากาศทางการเมืองการปกครองยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญของวาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม้สอดที่กระทบต่อกระบวนการจัดระเบียบทางวาทกรรมของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งแตกต่างรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้สถาปนาวาทกรรมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากที่มีกระบวนการนำเสนอการจัดเรียงระเบียบทางวาทกรรมอย่างเป็นระบบโดยใช้เทคนิคนำเสนอวาทกรรมผ่านช่องทางการสื่อสารผลงานของคณะรัฐบาล “คืนความสุขให้คนในชาติ” ออกอากาศทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยเป็นประจำ อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้น หากแต่พบว่า สาระสำคัญและแนวคิดในระดับตัวบทของวาทกรรมกลับถูกผลิตซ้ำจนไม่แตกต่างกัน และซึ่งจะมีเพียงการเปลี่ยนแปลงในระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่มีผลจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลที่มีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์การสิ้นไหลทางวาทกรรมภายใต้บริบทการเมืองการปกครองไทย ซึ่งสรุปได้ตามภาพประกอบ

ภาพที่ 2 ปรากฏการณ์การเลื่อนไหลทางวาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จังหวัดตาก ในบริบทการเมืองการปกครองไทย

จากภาพที่ 2 อธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองส่งผลให้เกิดการล้นไหลทางวาทกรรม ซึ่งให้เห็นว่า นโยบายภาครัฐจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองการปกครอง ทั้งนี้ด้วยเพราะนโยบายสาธารณะในฐานะวาทกรรมการพัฒนามีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ดังนั้นรัฐจึงมักจะกำหนดนโยบายโดยตระหนักถึงกลไกที่มีอยู่เพื่อให้การนำไปปฏิบัติเกิดประสิทธิผลมากที่สุด เพื่อให้รัฐมีเสถียรภาพและความชอบธรรมในการจัดตั้งรัฐบาลต่อไป รัฐในฐานะผู้ผลิต/สถาปนาวาทกรรมในรูปแบบนโยบายสาธารณะจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงปรับทางนโยบายเพื่อเสถียรภาพของรัฐบาลเอง ที่เป็นผลงานของรัฐในฐานะผู้ดูแลทุกข์สุขประชาชนที่เป็นปัจจุบันที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า ด้วยเหตุผลดังกล่าว นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอด จึงถูกเปลี่ยนแปลงให้หายไปและถูกแทนที่ด้วยวาทกรรมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก ซึ่งการเปลี่ยนเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากจะเหมาะสมกว่าที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่คุ้มค่าและสะดวกในทางปฏิบัติมากกว่าและผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทำให้อำนาจสถาปนาวาทกรรมเปลี่ยนไปสู่กระบวนการสถาปนาวาทกรรมโดยการใช้อำนาจพิเศษตาม มาตรา 44 ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ผลทำให้เกิดความชัดเจนในการผลักดันนโยบายเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ผลจากการล้นไหลทางวาทกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางวาทกรรมในทุกระดับ โดยระดับตัวบททางวาทกรรมมีการลดทอนองค์ประกอบทางความหมายบางส่วน ได้แก่ “การเป็นพื้นที่นาร่อง” กับ “เขตปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ” สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการลดทอนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชี้ให้เห็นกระบวนการพัฒนาแบบรวมศูนย์ตามแนวคิดตัวแบบรัฐราชการ ซึ่งแตกต่างจากวาทกรรมของรัฐบาลชุดก่อนที่เน้นกระจายอำนาจและใช้รูปแบบล่างขึ้นบนในการกำหนดนโยบายพัฒนา อีกทั้งยังพบว่า วาทกรรมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากยังคงผลิตซ้ำทางความหมายขององค์ประกอบที่สะท้อนอัตลักษณ์ “ความพิเศษ” โดยสงวนองค์ประกอบ “พื้นที่สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม” ไว้ ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายสาธารณะรูปแบบส่วนเพิ่มตามกระบวนการกำหนดนโยบายภาครัฐในบริบทการบริหารการปกครองของไทยส่วนใหญ่

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าบริบททางการเมืองในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติและด้วยวาทกรรมถูกสถาปนาเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ดังนั้นภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมจึงยังไม่เด่นชัดมากนัก ซึ่งแตกต่างกับวาทกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษตากที่มีความชัดเจนของภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ทั้งระดับนโยบายและการขับเคลื่อนในพื้นที่มากกว่าส่วนหนึ่งเพราะรัฐบาลใช้กลไกอำนาจพิเศษ มาตรา 44 เป็นส่วนสำคัญในการเร่งรัดนโยบาย อีกทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) เป็นองค์กรหลักในการรับผิดชอบระดับนโยบายและการแต่งตั้งคณะกรรมการ 6 ด้าน ช่วยให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน นอกจากนี้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะสถาบันผู้สถาปนาวาทกรรมยังมีการวางจัดระเบียบวาทกรรมอย่างเป็นระบบและมีกระบวนการต่อยอดทางวาทกรรมโดยกลไก “รายการคืนความสุขให้คนในชาติ” อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดกระบวนการชี้ชัดทางวาทกรรมทั้งระดับนโยบายและการขับเคลื่อนระดับพื้นที่ จนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าการสั่นไหวทางวาทกรรมส่งผลทำให้เกิดปฏิกริยาทางสังคมวัฒนธรรมต่อวาทกรรมอย่างเด่นชัด โดยก่อให้เกิดปฏิกริยาโต้ตอบต่อวาทกรรมในหลายลักษณะอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยที่สำคัญ คือ

รูปแบบการยอมรับและปรับตัวต่อวาทกรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากการยอมรับและตระหนักถึงความจำเป็นและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนและตนเอง เช่น การยอมรับเกณฑ์การชดเชย เป็นต้น ส่วนการปรับตัวต่อวาทกรรมสามารถพบได้ทั้งระดับบุคคลและชุมชนภายใต้แรงกดดันของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการปรับตัวระดับบุคคล เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต เช่น เปลี่ยนอาชีพ ยอมรับคนต่างถิ่นหรือสามารถอยู่ร่วมกับการพัฒนาได้ ส่วนการปรับตัวระดับชุมชน พบว่า ชุมชนมีแนวทางการปรับตัวต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยกระบวนการชุมชน เช่น กรณีชุมชนแม่ปะในการร่วมการจัดการความปลอดภัยของชุมชน เป็นต้น

รูปแบบการยอมรับและต่อรองต่อวาทกรรมเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมต่อนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งเป็นปฏิกริยาต่อภาคปฏิบัติการ

ทางวาทกรรมที่เกิดจากการรับรู้กระแสการพัฒนาที่รัฐบาลกำลังเร่งรัดผลักดันอันเกิดจากกระบวนการสื่อสารของรัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่วนรูปแบบการต่อรองต่อวาทกรรมเกิดขึ้นจากการยอมรับต่อการพัฒนาแต่ยังคงเห็นว่าแนวปฏิบัติหรือการนำนโยบายไปปฏิบัติยังขาดธรรมาภิบาลและเห็นสมควรปรับเปลี่ยนบางประเด็น เช่น การยื่นข้อเสนอให้ภาครัฐตั้งคณะกรรมการร่วมจากภาคประชาชนในการขับเคลื่อนและรับฟังความคิดเห็นในการขับเคลื่อนนโยบาย หรือเรียกร้องให้มีการเยียวยาที่เป็นธรรมหรือเสนอให้มีการเยียวยาให้ใกล้เคียงกับราคาตลาด หรือเรียกร้องให้มีการจัดหาที่ทำกินแห่งใหม่ทดแทนที่ดินที่ถูกเวนคืน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบรูปแบบการต่อรองในลักษณะตอบโต้ ด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนจากการรับรู้ความเปราะบางของชุมชนอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้กลไกทางวัฒนธรรมหรือประเพณีทางศาสนาเป็นเครื่องมือและกลยุทธ์โต้กลับต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อยึดโยงคน ชุมชน และอัตลักษณ์ชุมชน ให้คงอยู่ร่วมกับการพัฒนาได้

รูปแบบชัดเจน/ต่อต้านต่อวาทกรรมเขตพัฒนา พบว่า เป็นปฏิกริยาต่อต้านในระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม เช่น ปฏิกริยาต่อคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 17/2558 ว่าด้วยการจัดหาที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยแสดงความจำนงไม่ยอมรับการเยียวยาหรือชดเชยที่ภาครัฐเสนอ รวมถึงการรวมตัวเคลื่อนไหวต่อต้านและยื่นหนังสือร้องทุกข์และขอความเป็นธรรมต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ลักษณะดังกล่าวเกิดจากแนวปฏิบัติในระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อรุนแรงหรือแนวปฏิบัติมีลักษณะแตกหักต่อการคงอยู่ของคนและวิถีชุมชน เช่น ถูกเวนคืนที่หรือจากการรับรู้ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง เช่น การปฏิเสธการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด เพราะเชื่อว่าเป็นสาเหตุหลักของผลกระทบด้านอื่นๆ ที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างใหญ่หลวงต่อชุมชน

ส่วนรูปแบบเห็นด้วยและสนับสนุนต่อวาทกรรม เป็นรูปแบบปฏิกริยาทางสังคมต่อวาทกรรมที่เกิดขึ้นได้ทั้ง ระดับตัวบททางวาทกรรมหรือระดับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ทั้งนี้พบว่า โดยธรรมชาติของวาทกรรมการพัฒนาจะมีกลไกการควบคุมกำกับให้คน หรือองค์กรให้ปฏิบัติตามโดยปราศจากเงื่อนไขหรือข้อสงสัย เช่น การใช้อำนาจสถาปนาวาทกรรม

โดยกลไก “คำสั่งการปกครอง” ในรูปแบบต่างๆ ในการเร่งรัดนโยบาย ทำให้ภาคราชการที่เกี่ยวข้องยินดีปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ นอกจากนี้ การคาดการณ์ถึงผลประโยชน์ทำให้ผู้ประกอบการ นักลงทุนต่างให้การยอมรับและเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ควรเร่งดำเนินการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อสร้างศักยภาพการแข่งขันและจะทำให้เศรษฐกิจในพื้นที่และประเทศก้าวหน้าขึ้นและได้ประโยชน์โดยตรง ส่วนประชาชนแม้ส่วนใหญ่ต่างเห็นด้วยกับโครงการ แต่ยังคงขาดข้อมูลและรายละเอียดจึงยังคงกังวลต่อนโยบาย

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 หน่วยงานภาคราชการที่เกี่ยวข้องควรเร่งการให้ความรู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับโครงการและแนวปฏิบัติอย่างทั่วถึง โปร่งใส เพื่อสร้างความรู้-ความเข้าใจ สำหรับปรับทัศนคติต่อนโยบายฯ และเพื่อให้คน/ชุมชนสามารถปรับตัวได้อยู่ร่วมกับโครงการได้อย่างยั่งยืน

5.2 ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่มากกว่าที่เป็นอยู่ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะระดับการบริหารจัดการโครงการในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ อีกทั้งการเยียวยาจากผู้ได้รับผลกระทบตรงในภาคปฏิบัติควรกำหนดขึ้นอย่างโปร่งใสทั่วถึงและสอดคล้องกับความต้องการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้

5.3 ควรมีการทบทวนแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยกำหนดให้มีกระบวนการเตรียมความพร้อมแก่ชุมชนแบบบูรณาการไปพร้อมกับกิจกรรมการเร่งรัดนโยบายฯ ที่ตระหนักต่อมิติสังคมวัฒนธรรมเพื่อเป็นการลดอุปสรรคและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้จากผลกระทบต่อมิติวัฒนธรรมในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

5.4 หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันและลดผลกระทบทางอ้อมต่อเนื่องอื่นๆ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างแรงงานอพยพกับประชาชนในพื้นที่

5.5 ควรเร่งผลักดันกฎหมายสำหรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการเฉพาะให้ประกาศใช้โดยเร็ว

6. เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กมลวรรณ ชื่นชูใจ และ เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์. 2559. การเมือง กฎหมาย และการบังคับใช้ รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 44. การประชุมชาติใหญ่วิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ 7 23 มิถุนายน 2559 มหาวิทยาลัยมหาดไทย.
- กนกวรรณ มะโนรมย์ และคณะ . 2552 . การศึกษาผลกระทบทางสังคมโครงการฝายห้วยนา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2557. อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์ จำกัด.
- การนิคมแห่งประเทศไทย . 2556 . รายงานความคืบหน้าการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กฤษ เพิ่มพูนจิตร . 2546. สามทศวรรษแห่งการพัฒนาที่คณะทางเศรษฐกิจการเมืองและการบริหาร การพัฒนา .คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จักรกริช สังขมณี. 2552. พรหมแดนการศึกษาและมานุษยวิทยาชายแดน การเปิดพื้นที่สร้างเขตแดน และการข้ามพรมแดนของความรู้. กรุงเทพมหานคร.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช . 2523. อุดมการณ์การเมือง . กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2543. วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และ ความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง . 2556. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ :แนวคิดและการ นำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย . กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- เดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ . 2553. การประเมินผลกระทบทางสังคมอย่างเร่งรัด (SIA) : เพื่อการ เปลี่ยนแปลงที่เราต้องการ . พิษณุโลก: พิษณุโลกเปเปอร์แอนด์ซัพพลาย .
- นรินรัตน์ เชาว์ทอง. 2547. กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านกับนโยบาย การต่างประเทศของไทย. กรุงเทพมหานคร.

- บริษัท อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล คอนซัลแทนซี เน็ตเวิร์ค จำกัด. 2543. **โครงการจัดทำแผนปฏิบัติการเขตเศรษฐกิจชายแดน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม,
- พุก ภาณุ . 2552. “พื้นที่ของการดำเนินชีวิตในการค้าชายแดน: เขตแดนรัฐ พื้นที่ในระหว่างและภูมิศาสตร์ในการครอบงำ/ต่อต้าน” . วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ . 2545. **กลยุทธ์การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาผลกระทบทางสังคม**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เรวดี แก้วมณี. 2555. **ส่งความคืบหน้ากฎหมายเดินเครื่อง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค กระทรวงอุตสาหกรรม.
- สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี. 2556. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ .ศ. 2556**. กรุงเทพมหานคร.
- ADB GMS Director, Regional Cooperation in Southeast Asia Development. 2013. **ADB and Special Economic Zones: the Greater Mekong Subregion Program**. Both ENDS Environment and Development Journal.
- Fairclough, N. 1995. **Media Discourse**. London: Edward Arnold.
- International Centre for Environmental Management . 2010. **About the SEA of Hydropower on the Mekong Mainstream**. Mekong River Commission For Sustainable Development.
- _____. 2010. **Social Impact Monitoring Vulnerability Assessment: Report on a Regional Pilot Study for the Mekong Corridor**. Mekong River Commission For Sustainable Development.
- Thomas, M.W. and H. Donnan. 1998. **Border Identities Nation and State at International Frontiers**. Cambridge University.

Vidya, B.R. and M. Bharath. 2011. The impact of special economic zone in India :
A case study of Polepally SEZ. International Land Coalition.

